



**REACT-spørgeskema
om konspirations-
teorier og ekstremisme**
Manual for lærere



Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Projektinformation

Projektkronym:	REACT
Projekttitel (eng.):	Recognising Extremism and Conspiracy Theories
Projektnummer:	KA220-NI-21-36-34412
National agency:	KMK-PAD
Projektwebsite:	www.react-education.eu
Projektansvarlig:	Dr. Wolfgang Beutel Institute of Didactic of Democracy Leibniz University of Hannover
Projektledelse:	Alrun R. Vogt supported by Kristin Reimer
Forfattere:	REACT-konsortiet
År:	2024

Konsortiet

 Institut für
Didaktik der Demokratie

 Leibniz
Universität
Hannover

 dansk
kommunikation

 demo
kratie
zentrum
wien

 ethnotolerance

 LEONORE
GOLDSCHMIDT
SCHULE
IGS Hannover-Mühlenberg

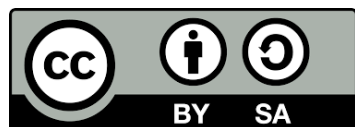
 FLAK
KE
BJ
ERG
ERTEANSKOLE

Bundesreal-
gymnasium
Wien 18



Dette projekt er finansieret med støtte fra Europa Kommissionen. Denne meddelelse afspejler kun forfatterens synspunkter, og Kommissionen kan ikke holdes ansvarlig for det brug, der måtte blive gjort af oplysningerne heri.

Projektnummer: KA220-NI-21-36-34412



Dette dokument fra REACT-konsortiet er licenseret under CC BY-SA 4.0. Hvis du vil se en kopi af denne licens, skal du besøge <https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>

Billedforside (farvetilpasset): geralt | pixabay.com



Indhold

1. Introduktion til REACT	1
1.1 Definition af begrebet konspirationsteori	1
1.2 Tro på konspirationsteorier blandt unge europæere	2
2. REACT-spørgeskemaet for skoler	3
2.1 Udviklingen af spørgeskemaet	3
2.2 Modul 1: Tro på konspirationsteorier	4
2.3 Modul 2: Tillid til institutioner og organisationer	12
3. Implementering af REACT-spørgeskemaet	14
3.1 Sådan anvendes spørgeskemaet	14
3.2 Hvordan man analyserer og fortolker resultaterne	15
3.3 Sådan ændres eller skrives nye elementer	15
4. De første resultater fra REACT-undersøgelsen	16
4.1 Test af undersøgelsen i Østrig	16
4.2 Test af undersøgelsen i Bulgarien	17
4.3 Test af undersøgelsen i Danmark	18
4.4 Test af undersøgelsen i Tyskland	18
5. Videre arbejde	19



1. Introduktion til REACT

Konspirationsteorier har længe været en del af samfundsdebatten. Nylige kriser som Covid-19-pandemien, Ruslands krig mod Ukraine og en stigende støtte til højreekstremistiske partier i flere europæiske lande har øget offentlighedens og akademikernes opmærksomhed på dette emne. Denne udvikling påvirker skoler og lærere, da unge er sårbare over for at blive udsat for konspirationsteorier og ekstremistiske overbevisninger. Mens det sociale miljø spiller en stor rolle for, hvordan mennesker kommer i kontakt med konspirationsfortællinger eller ekstremistiske overbevisninger, bør virkningerne af unges medieforbrug ikke undervurderes.¹

Erasmus+-projektet *Recognising Extremism and Conspiracy Theories* (REACT) blev oprettet for at støtte lærere i at genkende og håndtere konspirationsteorier og ekstremistiske overbevisninger. For at løse denne udfordring blev der oprettet et konsortium bestående af en forskningspartner og en skolepartner fra de fire europæiske lande Bulgarien, Danmark, Tyskland og Østrig. Projektet har to centrale mål: 1. Udvikling af et spørgeskema til at identificere tilstedeværelsen af ekstremistiske overbevisninger og konspirationsteorier i en klasse og 2. udvikling af en læseplan og undervisningsmateriale.

Denne manual præsenterer det første af projektmålene og fungerer som en vejledning til at forstå og implementere spørgeskemaet. Dette værktøj skal hjælpe lærere med at evaluere, hvilke konspirationsteorier eleverne tror på, og hvilke emner lærerne skal takle i klasseværelset. Denne manual er struktureret i fem dele: Efter en kort introduktion af emnet såvel som af projektet (1.) præsenteres REACT-undersøgelsen (2.) og nogle råd vedrørende implementeringen gives (3.). Endelig præsenteres nogle resultater fra gennemførelsen af undersøgelsen på partnerskolerne (4.), og dette hæfte indeholder et perspektiv på udviklingen af didaktiske materialer.

1.1 Definition af begrebet konspirationsteori

Konspirationsteorier kan defineres som "forsøg på at forklare de ultimative årsager til væsentlige sociale og politiske begivenheder og omstændigheder med påstande om hemmelige plot".² For de, der tror på teorien, sker intet uden grund; der er en hemmelig elite, der koordinerer verdensbegivenheder. Konspirationsteorier konstruerer altid en fortælling om at opdele verden i sort-hvid og skabe en fortælling om "os", de "vidende", der kender "sandheden", vs. "dem", enten de uvidende eller eliten. "De videndes" verdensbillede er ofte meget begrænset og dogmatisk og tilhængerne accepterer kun, hvad de mener er sandt.³ Nogle forskere har foreslået i stedet for ordet "konspirationsteori" at

¹ MPFS (2022): JIMplus 2022 Fake News und Hatespeech.

https://www.mpfs.de/fileadmin/files/Studien/JIM/JIMplus_2022/JIMplus_Charts_2022_fuer_Website_pdf.pdf [10.10.2023]

² Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichoka, A., Nefes, T., Ang, C.S. & Deravi, V. (2019). Understanding Conspiracy Theories. *Advances in Political Psychology*, 40(1), 3-35.

³ COMPACT Education Group (2020): Guide to Conspiracy Theories. https://conspiracytheories.eu/wp/wp-content/uploads/2020/03/COMPACT_Guide-2.pdf

bruge udtrykkene konspirationsoverbevisninger, konspirationstænkning eller konspirationstankegang til at forklare de forskellige kompleksiteter og nuancer ved emnet.⁴ I dette projekt valgte vi dog at bruge ordet konspirationsteori, da det er den fremherskende akademiske betegnelse.

Årsagerne til at tro på konspirationsteorier og -fortællinger spænder fra psykologiske, epistemiske, eksistentielle til sociale motiver.⁵ Farerne består i, hvad troen kan forårsage. Konspirationsteorier udgør en trussel mod vores samfund, fordi de "polariserer samfundet og giver næring til voldelig ekstremisme",⁶ de "udfordrer etableret medicinsk viden" og "kan føre til politisk apati eller give næring til populisme".⁷ Konspirationsteorier udgør med andre ord en udfordring for vores demokratiske samfund.

1.2 Tro på konspirationsteorier blandt unge europæere

Indtil videre er der ikke gennemført nogen europæisk undersøgelse for at kortlægge unge europæeres tro på konspirationsteorier. Der kan dog hentes en vis indsigt fra undersøgelser i forskellige nationale sammenhænge især med hensyn til det intensiverede forbrug af sociale medier blandt unge, der udsætter dem for konspirationsteorier og ekstremistiske overbevisninger.

En tysk undersøgelse fra 2021 med cirka tusind deltagere mellem 12 og 19 år viste, at 80 procent af deltagerne var stødt på falske oplysninger online. Mens eleverne følte sig trygge ved at identificere falske oplysninger, kæmpede flertallet med i praksis at identificere udsagn som falske.⁸ Lignende resultater blev rapporteret i Østrig, hvor unge for det meste stødte på falske oplysninger online. Der var dog en ændring i medieforbruget under COVID-19-pandemien, idet folk valgte tv som deres vigtigste nyhedskilde.⁹ I en østrigsk særlig national rapport om konspirationsteorier under COVID-19-pandemien tydede resultaterne på, at unge mere end nogen anden aldersgruppe er åbne over for konspiraationsfortællinger.¹⁰ Bulgarien hører på verdensplan til de lande, der har de højeste gennemsnitlige niveauer af tro på konspirationsteorier, men undersøgelser af fænomenet udelukker normalt personer under 18 år. En UNESCO-undersøgelse af bulgarske teenagers holdninger under COVID-19-pandemien viste, at en høj procentdel af respondenterne mente, at virussen var et biovåben og udelukkende skabt for at reducere befolkningen.

⁴ Douglas et al. 2019: Se fodnote 2

⁵ Douglas et al. 2019: Se fodnote 2

⁶ Europa-Kommissionen (n.d.): Identifying conspiracy theories. https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/coronavirus-response/fighting-disinformation/identifying-conspiracy-theories_en [03.10.2023]

⁷ COMPACT Education Group (2020): Se fodnote 3

⁸ MPFS (2022): JIMplus 2022 Fake News und Hatespeech. https://www.mpfs.de/fileadmin/files/Studien/JIM/JIMplus_2022/JIMplus_Charts_2022_fuer_Website_pdf.pdf [10.10.2023]

⁹ Digitalt Kompas (2020): Corona Report: Jugend & Medien. <https://www.digitalerkompass.at/corona-report-jugend-und-medien/> [17-10-2023]

¹⁰ Bundestelle für Sektenfragen (2021): Das Phänomen der Verschwörungstheorien in Zeiten der Covid-19 Pandemie.

Samtidig afviste flertallet dog konspirationerne om, at COVID-19 er forbundet med 5G-teknologi, medicinalvirksomheder eller et socialt eksperiment som kollektiv samfundsstraf.¹¹ I Danmark findes i øjeblikket ingen relevante studier eller forskningsartikler om emnet konspirationsteorier blandt unge, i hvert fald ikke på engelsk. Nogle undersøgelser behandler spørgsmålet om rygter, der spredes blandt unge, men de gør det ikke muligt at drage nogen konklusioner om, hvorvidt unge i Danmark faktisk tror på disse fortællinger.

2. REACT-spørgeskemaet for skoler

2.1 Udviklingen af spørgeskemaet

REACT-spørgeskemaet består af de to moduler "Tro på konspirationsteorier" (modul 1) og "Tillid til institutioner og organisationer" (modul 2). Undersøgelsens opbygning samt udvælgelsen af skalaerne er resultatet af en grundig udviklingsproces, der kan opdeles i fire faser.

I den indledende fase definerede REACT-konsortiet målgruppen, gennemførte en behovsanalyse i hvert land og udarbejdede det første udkast. Undersøgelsens primære fokus er elever i alderen 15 til 19 år, idet spørgeskemaet sigter imod at forstå deres eventuelle ekstremistiske overbevisninger og konspirationsteorier. For at identificere relevante områder af ekstremistiske overbevisninger og konspirationsteoretisk argumentation blandt unge udarbejdede hver forskningspartner en national rapport i april 2022. Emnerne for REACT-spørgeskemaet blev valgt på baggrund af disse nationale resultater.

Det første udkast til undersøgelsen skulle afdække i hvor høj grad de unge konfronteres med konspirationsteorier, deres konspiraionsmentalitet, tillid (f.eks. til offentlige institutioner), tillid til specifikke konspirationsteorier (f.eks. om Covid-19-pandemien) og politisk totalitarisme. De anvendte skalaer og elementer, der blev tilføjet REACT-spørgeskemaet, er tilpassede versioner af allerede etablerede og velafprøvede skalaer fra forskning i disse emner.¹² Men da de fleste af disse er rettet mod voksne, var vi nødt til at forenkle sproget for at tilpasse dem til skolekonteksten.

I anden fase blev spørgsmål om politisk *self-efficacy* (individets tro på egen mestring), selvpfattet samfundsmæssig marginalisering og politisk ekstremisme føjet til

¹¹ UNICEF (2020): Summary of Results from a Study on the Subjective Perception and Reactions of Teenagers in the COVID-19 Lockdown. <https://www.unicef.org/bulgaria/media/7866/file/BGR-teenagers-and-covid-19-eng.pdf> [31.10.2023]

¹² f.eks. varer fra Bruder et al. 2013; Jolley et al. 2021:

Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013). Measuring Individual Differences in Generic Beliefs in Conspiracy Theories Across Cultures: Conspiracy Mentality Questionnaire. *Frontiers in Psychology*, 4. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00225>

Jolley, D., Douglas, K. M., Skipper, Y., Thomas, E., & Cookson, D. (2021). Measuring adolescents' beliefs in conspiracy theories: Development and validation of the Adolescent Conspiracy Beliefs Questionnaire (ACBQ). *British Journal of Developmental Psychology*, 39(3), 499–520. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12368>

spørgeskemaet. Dette skete efter, at REACT-skolerne og forskningspartnerne havde evalueret første udkast. Desuden blev tilføjet punkter om den russiske krig mod Ukraine. For at vurdere, om spørgeskemaet kan bruges i praksis, og om det opfylder skolernes behov, blev version 2 af spørgeskemaet testet i partnerskolerne i december 2022 – marts 2023. Det samlede antal elever, der indgik i testen, var 136 på tværs af de fire lande.

I tredje fase af arbejdet med at udvikle spørgeskemaet blev tilpasninger foretaget på basis af kvalitative og kvantitative data indsamlet under afprøvningerne. Sprogets kompleksitet blev yderligere reduceret, spørgeskemaet blev forkortet betydeligt og opdelt i moduler. Emner om den kristne religion samt nye spørgsmål om, hvilke medier og personer deltagerne tilgår nyheder igennem, blev tilføjet. Herpå testede vi det tilpassede REACT-spørgeskema blandt i alt 344 elever på tværs af deltagerlandene juni – september 2023 (for yderligere detaljer se kapitel 4.).

Resultater af denne sidste test førte til afsluttende ændringer af spørgeskemaet, idet vi blandt andet sløjfede spørgsmål om elevernes brug af medier og andre kilder til nyheder. REACT-undersøgelsens endelige struktur afspejler udviklingsprocessen i disse fire trin. Hvert moduls pålidelighed og validitet er altså testet empirisk, og hvert modul repræsenterer et relevant område eller emne inden for konspirationsteorier og ekstremisme blandt unge i Bulgarien, Danmark, Tyskland og Østrig.

2.2 Modul 1: Tro på konspirationsteorier

Modul 1 er opdelt i fire dele og består af skalaer om konspirationsmentalitet (del 1), politisk autoritarisme og politisk ekstremisme (del 2) og holdningen til specifikke konspirationsteorier (del 3 og 4). Del 1 og 2 udgør REACT-hovedundersøgelsen, mens del 3 og 4 anses for at være valgfrie.

Del 1 (se side 6) kan give undervisere et overblik over deres elevers generelle holdninger til konspirationsteorier og deres tendens til at tro på dem. Disse holdninger kan vurderes med de anvendte skalaer. Punkterne 1 til 5 fokuserer på konspirationsmentalitet og er tilpasset versioner af emner på skalaerne fra Bruder et al. (2013).¹³ REACT-teamet besluttede at bruge denne skala, da den har den fordel, at den måler tendensen til at tro på generelle konspiratoriske overbevisninger uafhængigt af tidsmæssige og geografiske udviklinger. Derfor lever skalaen op til kravene i REACT-undersøgelsen, der er designet til at blive implementeret i forskellige EU-lande.

De øvrige skalaer i del 1 fokuserer på ret brede konspirationsteorier. De dækker alle relevante områder, der er identificeret i behovsanalyserne. Derfor kan undervisere bruge denne skala til at få et første indtryk af, hvilke emner der kan være relevante at diskutere i klassen i forbindelse med den specifikke elevgruppe. De emner, der fokuserer på regeringen og hemmelige samfund, er tilpassede versioner af skalaen fra Jolley et al.

¹³ Bruder, M., Haffke, P., Neave, N., Nouripanah, N., & Imhoff, R. (2013). Measuring adolescents' beliefs in conspiracy theories: Development and validation of the Adolescent Conspiracy Beliefs Questionnaire (ACBQ). *British Journal of Developmental Psychology*, 4. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00225>

(2021).¹⁴ Emnerne med fokus på store virksomheder er inspireret af Alemany Oliver (2022), og artiklerne om klimaforandringsrelaterede konspirationsteorier er baseret på Douglas & Suttons (2015) forskning.¹⁵ Emnerne om medier, retssystemet og banker er selvudviklede, men er også afhængige af forskningsartikler, for eksempel af Douglas et al. (2019).¹⁶

Del 2 (se side 8) består af to skalaer. Den første måler politisk autoritarisme (punkt 1-6), og dens elementer er baseret på skalaer af Beierlein et al. (2015) og Dono et al. (2018).¹⁷ Den anden skala måler politisk ekstremisme (punkt 7-11). Sektionerne er baseret på skalaer af Bertelsen (2018) samt Ozer og Bertelsen (2018).¹⁸ Del 2 hører også til hovedundersøgelsen. Disse skalaer kan hjælpe underviseren med at identificere ekstremistiske politiske overbevisninger og autoritære tendenser blandt deres elever, så de kan adressere og engagere sig i disse overbevisninger på et tidligt tidspunkt. Disse spørgesektioner er relativt korte og muliggør en gyldig og pålidelig måling af autoritarisme og ekstremisme. Da emnerne også omhandler ret brede ideer, er de ikke genstand for tidsmæssige, geografiske eller kulturelle ændringer, hvilket er en fordel.

¹⁴ Jolley, D., Douglas, K. M., Skipper, Y., Thomas, E., & Cookson, D. (2021). Measuring adolescents' beliefs in conspiracy theories: Development and validation of the Adolescent Conspiracy Beliefs Questionnaire (ACBQ). *British Journal of Developmental Psychology*, 39(3), 499–520. <https://doi.org/10.1111/bjdp.12368>

Vi inkluderede disse elementer, da de blev udviklet til en ungdomsmålgruppe og i samarbejde med undervisere. De er lette at forstå og overveje den potentielle følelsesmæssige indvirkning af konspirationsteorier på unge mennesker.

¹⁵ Alemany Oliver, M. (2022). A Narratological and Ethical Analysis of Business-Related Conspiracy Theories (BrCT'er). *Journal of Business Ethics*, 175(2), 265–288. <https://doi.org/10.1007/s10551-020-04612-3>

Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2015). Climate change: Why the conspiracy theories are dangerous. *Bulletin of the Atomic Scientists*, 71(2), 98–106. <https://doi.org/10.1177/0096340215571908>

¹⁶ Douglas, K. M., Uscinski, J. E., Sutton, R. M., Cichocka, A., Nefes, T., Ang, C. S., & Deravi, F. (2019). Understanding Conspiracy Theories. *Political Psychology*, 40(S1), 3–35. <https://doi.org/10.1111/pops.12568>

Douglas et al. (2019) tilbyder en omfattende og tværfaglig gennemgang af forskning i konspirationsteorier.

¹⁷ Beierlein, C., Asbrock, F., Kauff, M., & Schmidt, P. (2015). Zusammenstellung sozialwissenschaftlicher Items und Skalen (ZIS). <https://doi.org/10.6102/ZIS228>

Dono, M., Alzate, M., & Seoane, G. (2018). Development and validation of the Monopoly on Truth Scale. A measure of political extremism. *Psicothema*, 30,3, 330–336. <https://doi.org/10.7334/psicothema2017.423>

¹⁸ Bertelsen, P. (2018):): Mentoring in Anti-radicalisation. LGT: A Systematic Assessment, Intervention and Supervision Tool in Mentoring. In: Overland, G, Andersen, A., Førde, K. E., Grørdum, K. and J. Salomonsen (eds.): *Violent Extremism in the 21st Century. International Perspectives*. Cambridge Scholars Publishing: Newcastle.

Ozer, S., & Bertelsen, P. (2018). Capturing violent radicalization: Developing and validating scales measuring central aspects of radicalization. *Scandinavian Journal of Psychology*, 59(6), 653-660.

<https://doi.org/10.1111/sjop.12484>

Del 1 (hovedundersøgelse): Vurder venligst, hvor enig du er i følgende udsagn:					
	Meget uenig	Uenig	Hverken enig eller uenig	Enig	Meget enig
Der sker mange meget vigtige ting i verden, som offentligheden aldrig informeres om.					
Politikere fortæller os normalt ikke de sande motiver for deres beslutninger.					
Regeringen overvåger alle mennesker i hemmelighed.					
Begivenheder, der på overfladen synes at mangle forbindelser, er ofte resultatet af hemmelige aktiviteter.					
Hemmelige selskaber påvirker mange politiske beslutninger.					
Regeringen kender ofte til terrorangreb og lader dem ske.					
Hemmelige selskaber kontrollerer politikere og andre ledere.					
Den virkelige sandhed om begivenheder holdes ofte hemmelig for offentligheden.					
Medierne fortæller os ikke sandheden om de begivenheder, der sker.					
Medierne forhindrer sandheden om krige i at komme til offentlighedens kendskab.					
Store virksomheder, der tjener mange penge, konspirerer med vores nuværende politiske ledere.					
Store virksomheder, der tjener mange penge, konspirerer til ulempe for offentligheden.					
Store virksomheder har i hemmelighed til formål at ødelægge demokratiet.					
Bankerne har i hemmelighed til formål at ødelægge demokratiet.					
Retssystemet tjener ikke almenvellet, men en bestemt interessegruppe.					
Retssystemet er i hænderne på en lille indflydelsesrig gruppe.					
Videnskabsfolk opdigter klimaforandringerne af politiske årsager.					

Del 1 (hovedundersøgelse): Vurder venligst, hvor enig du er i følgende udsagn:

Forskere dramatiserer klimaforandringer for at få forskningsmidler.

Der er ingen global opvarmning.

Part 2 (hovedundersøgelse): Vurder venligst, hvor enig du er i følgende udsagn:					
	Meget uenig	Uenig	Hverken enig eller uenig	Enig	Meget enig
Regler i samfundet bør håndhæves uden nåde.					
Vi har brug for stærke ledere, så vi kan leve trygt i samfundet.					
Vi bør være taknemmelige for, at ledere fortæller os præcis, hvad vi skal gøre.					
Det er legitimt at ty til magtanvendelse for at forsvare folkets interesser.					
Et mål om at forbedre samfundet kan retfærdiggøre en ellers ekstrem handling.					
Når en idé objektivt set er god for hele samfundet, bør det være legitimt at gennemtvinge den selv mod nogles vilje.					
Det er nødvendigt at ændre det økonomiske system, der danner grundlag for samfundet, fuldstændig.					
Det er nødvendigt at afskaffe den demokratiske styreform, hvis vi ønsker et anstændigt samfund.					
Jeg og dem, der tænker som mig, har faktisk intet til fælles med resten af samfundet.					
Der er kun én måde at leve det gode og korrekte liv på.					
Det er forkert at gå på kompromis med det, man selv står for.					

Del 3 (se side 10) er valgfri og består af én skala med punkter om gruppenspecifikke konspirationsteorier. Troen på gruppenspecifikke konspirationsteorier er vigtig at vurdere, fordi disse kan medføre farlige konsekvenser for de pågældende grupper. Mens emnerne om den katolske kirke, kristne og feminister er selvudviklede, er emnerne om muslimer, flygtninge og jøder inspireret af Dyrendal (2020).¹⁹ REACT-teamet valgte at inkludere emner om den katolske kirke og kristne, selvom de ikke har stor relevans i den offentlige diskurs, fordi de kvalitative data fra pilotprojektet påpegede, at forskellige religiøse grupper bør inkluderes i denne skala for at undgå det indtryk, at muslimer og jøder bliver stigmatiseret i undersøgelsen.

Del 4 (se side 11) er også valgfri og består af emner om aktuelle konspirationsteorier. Del 4 kan implementeres, hvis undervisere ønsker at få indblik i, hvilke aktuelle konspirationsteorier der hersker blandt eleverne. Disse specifikke teorier kan dog blive forældede, da de henviser til konkrete historiske begivenheder nemlig Covid-19-pandemien og Ruslands krig mod Ukraine. Ikke desto mindre valgte vi at inkludere dem på grund af deres høje relevans i 2022-24. Undervisere kan også bruge disse elementer som skabelon eller inspiration til selv at udvikle emner om aktuelle udviklinger. Emnerne vedrørende Covid-19-pandemien er inspireret af Sternisko et al. (2021).²⁰ Emnerne om den russiske krig mod Ukraine er taget fra CeMas-studiet.²¹

Når undervisere beslutter at implementere en af de skalaer, der hører til modul 1, er det vigtigt at vide, hvordan man fortolker resultaterne. Først og fremmest skal det understreges, at høje niveauer af enighed i specifikke udsagn eller skalaer ikke alene bør ses som bekymrende. I stedet kan de (f.eks. hvis mere end 30% er enige i et udsagn) bruges som en indikator til at tilpasse efterfølgende klasses Diskussioner i overensstemmelse med resultatet af spørgeskemaet. For eksempel kan undervisere bruge didaktisk materiale udviklet af REACT-teamet eller andet relevant materiale til at tale med eleverne og uddanne dem i disse emner. På senere stadier kan undervisere implementere REACT-undersøgelsen igen for at se, om eventuelle ændringer er målbare. Alt efter udfaldet kan resultatet kalde på yderligere undervisning.

¹⁹ Dyrendal, A. (2020). Conspiracy Beliefs about Jews and Muslims in Norway. In C. Hoffmann & V. Moe (Hrsg.), *The Shifting Boundaries of Prejudice* (S. 187–210). Scandinavian University Press (Universitetsforlaget AS). <https://doi.org/10.18261/978-82-15-03468-3-2019-07>

²⁰ Sternisko, A., Cichocka, A., Cislak, A., & Van Bavel, J. J. (2021). National Narcissism predicts the Belief in and the Dissemination of Conspiracy Theories During the COVID-19 Pandemic: Evidence From 56 Countries. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 014616722110549. <https://doi.org/10.1177/01461672211054947>

²¹ Lamberty Pia, Corinne Heuer og Josef Holnburger (2022): Belastungsprobe für die Demokratie: Pro-russische Verschwörungserzählungen und Glaube an Desinformation in der Gesellschaft, Research Paper, <https://cemas.io/publikationen/belastungsprobe-fuer-die-demokratie/>

Del 3 (valgfri): Vurder venligst, hvor enig du er i følgende udsagn:

	Meget uenig	Uenig	Hverken enig eller uenig	Enig	Meget enig
Den katolske kirke er involveret i et langsigtet komplot for at få kontrol over verdens regeringer.					
Hemmelige kristne grupper søger at skabe en regering baseret på bibelsk lov.					
Kristne arbejder aktivt for at skabe verdens ende, så de kan blive taget op til himlen.					
Flygtninge kommer til Europa for at erstatte den lokale befolkning.					
Muslimere lyver om deres religion for at overtage samfundet.					
Muslimere ønsker at overtage Europa.					
Feminisme fører til færre fødsler, hvilket fører til masseindvandring fra muslimske lande.					
Jøder har for stor indflydelse i verden.					
Jøder er mere tilbøjelige til at engagere sig i sammensværgelser end andre.					
Danske interesser kontrolleres af Israel.					

Part 4 (valgfri): Vurder venligst, hvor meget du er enig i følgende udsagn:					
	Meget uenig	Uenig	Hverken enig eller uenig	Enig	Meget enig
Covid-19-pandemien var en medieopfindelse.					
Covid-19-pandemien tjente kun som en skræmmekampagne overfor offentligheden.					
Covid-19-pandemien var ikke en pludselig ulykke, men var planlagt i lang tid.					
De foranstaltninger, der blev truffet mod covid-19-pandemien, havde til formål at tage friheden fra folk snarere end til at beskytte sårbare grupper.					
Med krigen mod Ukraine skrider Putin til handling mod en global elite, der trækker i trådene i baggrunden.					
Krigen mod Ukraine er overdrevet og dramatiseret.					
Krigen i Ukraine var nødvendig for Rusland for at undgå et angreb fra NATO.					

2.3 Modul 2: Tillid til institutioner og organisationer

Tillid er et komplekst begreb med mange lag. Det kan beskrives som en tro på en persons karakter, på kvaliteten af en organisation eller sandheden i et udsagn.²² Forholdet mellem tillid til demokrati og institutioner er komplekst og gensidigt, da graden af tillid til institutionerne kan have stor indflydelse på et demokratisk systems funktion og stabilitet. Paradoksalt nok omfatter demokratiske systemer også i sig selv mistillid inden for de forfatningsmæssige rammer såsom kontrolsystemer mellem centrale institutioner.²³ Undersøgelse af tilliden til institutionerne kan knyttes til spørgsmål om legitimiteten af et demokratisk system samt til social samhørighed i et samfund, især i tider med global krise og usikkerhed. Konspirationsteorier kan bidrage til et generelt klima af mistillid og mistænksomhed i samfundet. Undersøgelser udført under Covid-19-pandemien identificerede tro på konspirationsteorier som en faktor, der kan føre til lavere niveauer af tillid til samfundsmæssige institutioner.²⁴

Modul 2 i REACT-undersøgelsen undersøger spørgsmålet om tillid til centrale samfundsinstitutioner i demokratiske systemer, hvoraf nogle kan være en del af specifikke konspirationfortællinger (f.eks. videnskabelige institutter og konspirationsteorier om klimaforandring). I denne undersøgelse vælges en sociologisk tilgang, hvor deltagerne selv rapporterer niveauerne af tillid og mistillid til mennesker, institutioner og sammenhænge. Nogle udsagn skulle tilpasses, så de passede til de specifikke institutioner og organisationer, der findes i hvert land, f.eks. navnene på bestemte politiske partier. Når denne skala implementeres, er det vigtigt at huske på, at andre faktorer ud over troen på konspirationsteorier eller ekstremistiske overbevisninger kan sænke niveauet af tillid, såsom korrupsion eller opfattede skævheder. Under alle omstændigheder kan resultaterne af denne skala bruges til at udløse en diskussion for at reflektere over, hvordan eleverne forholder sig til disse institutioner og om virkningerne af disse relationer på samfundet som helhed.

²² Giddens, A. (1990). *The Consequences of Modernity*. Oprindelig udgiver, Stanford University Press, Stanford, CAM. Cambridge: Polity Press.

²³ Warren, Mark (2017). 'Trust and Democracy', i Eric M. Uslaner (red.), *The Oxford Handbook of Social and Political Trust*, Oxford Handbooks. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190274801.013.5>

²⁴ Mari, S., Gil de Zúñiga, H., Suerdem, A., Hanke, K., Brown, G., Vilar, R., Boer, D., & Bilewicz, M. (2022). Conspiracy Theories and Institutional Trust: Examining the Role of Uncertainty Avoidance and Active Social Media Use. *Political Psychology*, 43(2), 277–296. <https://doi.org/10.1111/pops.12754>

Pummerer, L., Böhm, R., Lilleholt, L., Winter, K., Zettler, I., & Sassenberg, K. (2022). Conspiracy Theories and Their Societal Effects During the COVID-19 Pandemic. *Social Psychological and Personality Science*, 13(1), 49–59. <https://doi.org/10.1177/19485506211000217>

Modul 2: Angiv venligst i hvilken grad du har tillid til følgende personer og organisationer:

	Har slet ingen tillid til	Har mere mistillid end tillid til	Har hverken tillid eller mistillid til	Har mere tillid end mistillid til	Har fuld tillid til
Videnskabelige forskningsinstitutioner som Københavns Universitet og DTU					
Regeringen					
Folketinget					
De politiske partier					
DR (Danmarks Radio)					
Dagbladet Politiken					
Avisen Jyllands-Posten					
Store private virksomheder					
Domstolene					
Valgsystemet, når der f.eks. er valg til Folketinget					
Politiet					
Forsvaret					

3. Implementering af REACT-spørgeskemaet

3.1 Sådan anvendes spørgeskemaet

REACT-undersøgelsen har til formål på en fleksibel måde at hjælpe lærere med at finde ud af, hvad eleverne mener om konspirationsteorier, ekstremistiske overbevisninger (modul 1), og i hvilken grad de har tillid til offentlige institutioner (modul 2). Spørgeskemaet kan gennemføres i en papirudgave, der findes i denne vejledning, eller en online dataindsamlingsplatform kan anvendes. Online spørgeskemaer øger niveauet af anonymitet, de er tilgængelige fra enhver enhed og gør automatisk databehandling og præsentation i grafisk og tabelform mulig.

I betragtning af elevernes alder og risikoen for at tabe deres opmærksomhed har det været nødvendigt at designe spørgeskemaet, så det tager maksimalt 20 til 30 minutter at udfylde. Erfaringerne fra pilotforsøg viser, at alle moduler inklusive de valgfrie kan besvares inden for 30 minutter.

Skalaerne i REACT-undersøgelsen bruger en fempunkts Likert-skala: *meget uenig, uenig, hverken enig eller uenig, enig og helt enig*. Lærere kan beslutte at tilføje mulighederne "Jeg vil ikke svare" og "Jeg ved det ikke" som mulige svar. Uden de ekstra muligheder kan det ske, at eleverne springer et emne over, hvis det er muligt, eller svarer ved at vælge "hverken enig eller uenig", hvis de ikke ønsker at svare, ikke forstår et emne eller ikke har en klar mening. Men at give de ekstra svarmuligheder kan også give eleverne en nem vej ud af at engagere sig i et udsagn eller spørgsmål.

Til forskningsformål bad vi de studerende om nogle demografiske data såsom deres alder, køn, fødeland og deres forældres fødeland. Disse spørgsmål er ikke inkluderet i manualen, da vi ikke anbefaler at bruge dem i undervisningssammenhæng. Den lille stikprøve og den personlige viden, som en lærer har om eleverne, kan fjerne anonymiteten.

REACT-undersøgelsens moduler kan anvendes hver for sig eller kombineres afhængigt af situationen eller undervisningsmålene. De forskellige dele kan anvendes i sin helhed eller modulært som led i kurser, diskussioner og interaktive formater i forbindelse med folkeoplysningsaktiviteter. Brugt som overvågningsinstrument kan REACT-undersøgelsen implementeres på to forskellige tidspunkter for eksempel i begyndelsen af en undervisningsaktivitet og igen mod slutningen.

3.2 Hvordan man analyserer og fortolker resultaterne

Før REACT-undersøgelsen gennemføres, bør læreren overveje, hvad formålet er:

1. Skal undersøgelsen fungere som et overvågningsinstrument?
2. Skal resultaterne bruges som grundlag for en diskussion med eleverne?
3. Hvordan vil du koble undersøgelsen til din undervisning?

Analysen giver dig mulighed for at finde ud af, hvad dine elevers holdninger er til konspirationsteorier, udsagn relateret til ekstremistiske og autoritære følelser samt deres tillid til samfundets institutioner. Under processen med at fortolke resultaterne er det nødvendigt at være forsigtig og undgå at overfortolke svar på de enkelte emner. Det vigtige er ikke det absolutte antal eller procentdele af elever, der er enige i bestemte udsagn, men det overordnede billede af mønstre og tendenser, som læreren kan danne sig. Mens enighed i islamofobiske og antisemitiske udsagn (inkluderet i del 3 i modul 1) altid bør rejse et advarselsflag, kan tilslutning til ekstreme udsagn undertiden ses som et forsøg på at provokere omgivelserne. Der kan være grund til at forholde sig til den slags opfattelser i undervisningen, især hvis de kombineres med tilslutning til autoritære eller ekstremistiske overbevisninger (modul 1, del 2) eller lav tillid til samfundsinstitutioner (modul 2).

Nogle mulige spørgsmål til at hjælpe med at fortolke resultaterne:

1. Er der emner, som eleverne enten er meget enige eller uenige i?
2. Er der emner, hvor de er helt ligeglade?
3. Er der udsagn, som de har hørt før? Hvor stødte de på dem?
4. Er der emner, der er kontroversielle i elevgruppen?

I en klassediskussion om resultaterne bør svarenes anonymitet bevares, og det bør undgås at henvise til data som alarmerende eller svar som forkerte. Resultaterne kan præsenteres i summarisk form og diskuteres ved at reflektere over udsagnene, for eksempel ved at stille spørgsmål som "Er du overrasket over resultaterne?" eller "Hvad, tror du, får folk til at være enige i denne erklæring?". Undersøgelsens design og indhold kan også være emner til diskussion eller kritik i et klasseværelse. For eksempel kan lærere og elever reflektere over enhver trang til ikke at svare ærligt på punkter og diskutere begrænsningerne i de konklusioner, der kan drages af resultaterne.

Enhver afspejling af resultaterne bør knyttes til opfølgingsaktiviteter såsom undervisning i kritisk mediekendskab, workshops om konspirationsteorier eller aktiviteter til fremme af aktivt medborgerskab. REACT-teamet vil offentliggøre forslag til undervisningsaktiviteter på baggrund af undersøgelsen (kommer i 2025).

3.3 Sådan ændres eller skrives nye elementer

REACT-undersøgelsen er struktureret i to moduler og flere dele, som har til formål at dække troen på forskellige konspirationsteorier, ekstremistiske overbevisninger samt tillid til offentlige institutioner. Skalaerne er designet til at bevæge sig fra det generelle til det specifikke. De kan dog bruges i forskellige kombinationer afhængigt af situation. Ud over at

udelukke hele sektioner kan lærere vælge at udelukke enkelte udsagn/spørgsmål, som de mistænker for at fremkalde negative reaktioner, eller som de har mistanke om ikke vil blive forstået korrekt. Det er også muligt at inkludere nye emner for eksempel, hvis nye konspirationsteorier udvikler sig. Punkterne i modul 2 involverer tillid til forskellige offentlige og politiske institutioner og aktører. Flere kan tilføjes modulet. Tilføjelse af elementer til modul 1 kan være vanskeligere, da de fleste af dem er formuleret som konspiratoriske udsagn. Her er dog nogle retningslinjer, der kan hjælpe:²⁵

1. Kan du finde nyere forskning? Du behøver måske slet ikke at skrive dine egne ting. Der er måske allerede foretaget forskning i den konspirationsteori, du er interesseret i.
2. Sørg for, at den konspirationsteori, du vil tilføje, faktisk er velunderbygget som en, der findes, og som ikke blot er spekulativ.
3. Se efter videnskabelig forskning om konspirationsteorien. Det kan hjælpe dig med at identificere de nøgleudsagn, der bedst fanger konspirationsteorien.

Når de specifikke udsagn, du gerne vil tilføje, er identificeret, er der yderligere anbefalinger til, hvordan du formulerer de nye elementer:

- Tilpas dem dine elever især deres sprogfærdigheder og kontekstuelle viden
- Undgå terminologi eller navne, de måske ikke kender
- Angiv definitioner af udtryk, som du bruger
- Vær specifik og undgå dobbeltbetydninger
- Undgå dobbeltnegationer i sætningen
- Skriv en ny sætning for hvert udsagn (undgå "og" i sætningen)
- Undgå udsagn, der er for generiske, og som de fleste mennesker vil være enige i
- Hold spørgsmål og udsagn korte

Hvis du er usikker på, om de nye elementer, du har tilføjet, blev forstået på den måde, du forventede, kan du i den efterfølgende diskussion spørge, hvordan emnerne blev fortolket.

4. De første resultater fra REACT-undersøgelsen

4.1 Test af undersøgelsen i Østrig

Undersøgelsestesten i Østrig blev udført i samarbejde med vores lokale partnerskole i løbet af september måned 2023. Der var 121 respondenter i alderen 14 til 19 år fordelt mellem 34,71 procent, der identificerede sig som kvinde, 51,24 procent, der identificerede sig som mand og 3,31 procent, der identificerede sig som nonbinære. Ud af de 121 respondenter gennemførte kun 78 deltagere hele undersøgelsen fordelt på 39,74 procent, der identificerede sig som kvinde, 58,97 procent, der identificerede sig som mand og 1,28

²⁵ TEACH Konsortium (2021). Manual for Managers of Adult Education Institutions. Assessing The Needs On Dealing With Conspiracy Theories. https://www.idd.uni-hannover.de/fileadmin/idd/Projekte/TEACH/TEACH_Manual_English.pdf

procent, der identificerede sig som nonbinære. Det er vigtigt at huske på, at respondenterne alle kommer fra lignende socioøkonomiske baggrunde. Resultaterne er derfor ikke repræsentative for Østrig og kan variere drastisk afhængigt af skoletype og hvor undersøgelsen gennemføres.

Resultaterne viste, at respondenterne har en tendens til at være uenige i konspirationserklæringer, især de punkter, der indeholder konspirationsteorier om klimaforandring, religiøse grupper (herunder kristen, jødisk eller muslimsk tro) eller Covid-19. Det er vigtigt at bemærke, at mange elever i samtaler vedrørende en tidligere version af undersøgelsen sagde, at de aldrig havde hørt konspirationserklæringerne om sammensværgelser blandt jødiske personer.

De fleste elever viste imidlertid en betydelig mistillid til politiske institutioner, især regeringen og de politiske partier. Selv om de klart gik ind for demokrati, er der en tillidskløft i forhold til demokratisk valgte partier. Årsagerne kan være flere, men skyldes sandsynligvis det nuværende politiske klima i Østrig (2022-23). Da valg er en af de eneste måder at (institutionelt) deltage i vores nuværende demokratiske system, er det vigtigt at styrke tilliden til demokratiske institutioner selv uden for de politiske partier.

4.2 Test af undersøgelsen i Bulgarien

Undersøgelsen er gennemført fra midten af maj til slutningen af juni 2023. Den blev udført ved hjælp af et onlinebaseret spørgeskema. I alt 332 elever fra forskellige skoler over hele landet åbnede linket og så spørgeskemaet, men kun 132 svarede. Af disse var 34 procent (45) drenge og 66 procent (87) piger. 96 procent (127) var født i Bulgarien, 4 procent (5) uden for Bulgarien. 96 procent (127) af respondenterne havde begge forældre født i Bulgarien, 4 procent (5) udenfor. Fire respondenter var 15 år gamle; 44 var 16 år, 51 var 17 år, 30 var 18 år og tre var 19 år.

Når man besvarer spørgsmålene om tillid til partier, medier og institutioner, er det mærkbart, at en tredjedel af respondenterne ikke har nogen specifik mening. De højeste niveauer af mistillid vedrører regeringen og valgresultatet. Tilliden til parlamentariske partier er meget lav.

Medier og politisk manipulation, hemmelige selskaber og global opvarmning er de eneste emner, hvor under 40 procent af de unge i gennemsnit ikke er neutrale. 68 procent mener, at politikere manipulerer, at den globale sandhed er skjult for offentligheden (58 procent), og at verden kontrolleres af hemmelige selskaber (57 procent).

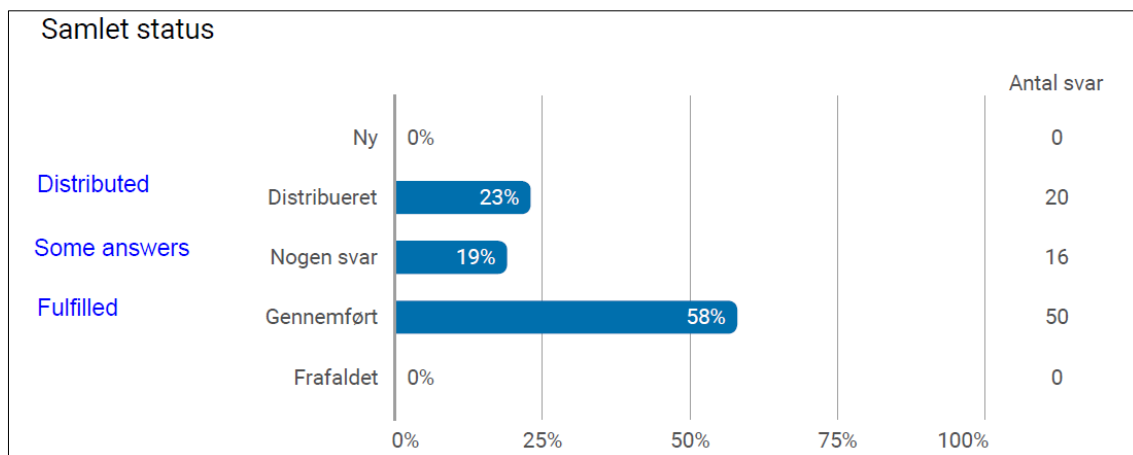
Konspirationsteorier forbundet med specifikke grupper som religiøse grupper får tilslutning fra mellem 20 til 25 procent. Også her mangler en stor del af eleverne en klar holdning, idet over 40 procent vælger midten af skalaen for nogle af påstandene. Det laveste niveau af tilslutning er for de antisemitiske udsagn.

4.3 Test af undersøgelsen i Danmark

De danske partnere digitaliserede spørgeskemaerne ved hjælp af SurveyXact-software og gennemførte to test begge på Flakkebjerg Efterskole. I test 1 blev pilotspørgeskemaet brugt i et klasseværelse den 13. januar 2023. 22 studerende deltog, 15 kvinder, 6 mænd og 1 nonbinær. Alle elever udfyldte formularen, da der ikke var mulighed for at springe spørgsmål over, og lærerne hjalp med at besvare forståelsesspørgsmål.

Test 2 udsendte den endelige og kortere version af undersøgelsesværktøjet til 86 studerende i maj 2023. 50 besvarede alle spørgsmål (nu kunne man springe spørgsmål over) af disse var 29 kvinder, 18 mænd og 3 nonbinære/andre. Generelt er eleverne på Flakkebjerg Efterskole atypiske i den forstand, at de kommer fra mere ressourcerstærke og boglige hjem end gennemsnitlige danske skolebørn.

Det høje antal ikke-færdiggjorte skemaer i anden test er et vigtigt resultat fra Danmark. Denne tabel viser, hvor mange der hhv. modtog, delvist udfyldte og fuldt udfyldte spørgeskemaet:



Andre resultater fra den anden danske test viser, at ti involverede studerende giver spørgeskemaet følgende feedback:

1. Spørgsmålene er ikke så vanskelige at forstå.
2. Et flertal finder det relevant at anvende skemaet i danske skoler.
3. Konspirationsteorier er et vigtigt emne, som eleverne skal undervises i, og spørgeskemaet kan muligvis fremme samtale og forståelse.

4.4 Test af undersøgelsen i Tyskland

107 elever deltog i testen af det endelige spørgeskema på en skole i Hannover i juni 2023. 84 gennemførte hele undersøgelsen, 23 udfyldte delvist – deres data indgår ikke i analysen. Fem grupper deltog i undersøgelsen, tre fra 10. klasse, en fra 11. klasse og en fra 12. klasse. Pilotprojektet blev gennemført i to 11. classes grupper. Deltagernes alder varierede fra 15 til 19 år med en gennemsnitsalder på 16,9 år, hvilket generelt svarer til pilottesten. Lidt flere mandlige elever deltog (45 mandlige, 39 kvindelige elever), hvilket er en mindre jævn

fordeling sammenlignet med pilotprojektet. 69 elever svarede, at de er født i Tyskland (15 er ikke født i Tyskland), og 35 angav, at mindst én forælder ikke er født i Tyskland. Det er vigtigt at bemærke, at resultaterne ikke kan generaliseres og sandsynligvis vil ændre sig afhængigt af skole og region.

Der var ikke særlig stor enighed hverken i besvarelsen af spørgsmål/udsagn vedrørende konspirationsteorier eller ekstremistiske overbevisninger. De fleste udsagn i første del af modul 1 viser en normalfordeling bortset fra dem, der drejer sig om klimaforandring, som der generelt er stor uenighed om. Der er dog en bemærkelsesværdig forskel i reaktionsmønstrene vedrørende spørgsmål om offentlig information og medier, som fik større enighed sammenlignet med alle andre spørgsmål. I anden del af modul 1 er der stor uenighed med både de gruppespecifikke og de aktuelle udsagn. Med hensyn til skalaerne om autoritarisme og ekstremisme i del 2 af modul 1 er der også for det meste normale fordelinger. Punktet om behov for stærkt lederskab viser den højeste enighed i denne del af undersøgelsen.

5. Videre arbejde

REACT-undersøgelsen kan tjene som udgangspunkt for at lære om konspirationsteorier og ekstremistiske overbevisninger. I anden fase af REACT-projektet vil projektpartnerne udvikle og teste didaktiske materialer til at adressere de specifikke pædagogiske udfordringer og problemstillinger, som konspirationsteorier rejser, såsom hvordan konspirationsfortællinger fungerer, eller hvordan man fremmer kritisk mediekendskab med hensyn til konspirationsteorier og ekstremistiske overbevisninger. Alt didaktisk materiale vil blive offentliggjort i den kommende REACT-håndbog (forventes ultimo 2024).